Περιοδικό **“Θέσεις” –** Τεύχος 132, περίοδος: Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2015

ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ 1

Étienne Balibar, Κράτος, μάζες, πολιτική,

μτφρ. Τάσος Μπέτζελος, επίμετρο Παναγιώτης Σωτήρης,

εκδόσεις Εκτός Γραμμής, Αθήνα 2014.

του **Γιώργου Καλαμπόκα** 2

Το βιβλίο που συνιστά την αφορμή γι’ αυτό το σημείωμα δεν το εξέδωσε ποτέ αυτούσιο ο ίδιος ο Μπαλιμπάρ. Ίσως παραδόξως, τα έξι κείμενα που το συναπαρτίζουν, γραμμένα και δημοσιευμένα από το 1972 ως το 1985, δεν περιλήφθηκαν σε μια ενιαία συλλογή, από τις πολλές που ο ίδιος ο συγγραφέας έχει κατά καιρούς εκδώσει. Αντιθέτως, έμειναν σκορπισμένα σε περιοδικά ή συλλογικούς τόμους, αφήνοντας τις αναλύσεις που περιλαμβάνουν είτε να «ξεχαστούν» μαζί με τη συγκυρία επί της οποίας και υπό την οποία γράφτηκαν είτε τρόπον τινά να «χαθούν» μέσα στην πληθώρα άλλων θεωρητικών αναπτύξεων και ιδεών με τις οποίες συνυπήρξαν. Με έναν τρόπο, αντικειμενικά, τα κείμενα αυτά – και φυσικά κάποια επιπλέον – πιθανώς στερήθηκαν τη δύναμη που συνιστά η ενότητά τους και που ενδεχομένως αποτελεί τη βασική αρετή του βιβλίου Κράτος, μάζες, πολιτική από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής.

Πρόκειται για τη δύναμη ενός νήματος σκέψης που με την εκρηκτική του εμφάνιση το 1965 – ακριβώς πενήντα χρόνια πριν 3 – διεκδίκησε το θεωρητικό «πρόγραμμα» μιας επαναστατικής ανανέωσης του μαρξισμού. Το διεκδίκησε διαβάζοντας Μαρξ και διαβάζοντάς τον από το πρωτότυπο. Το διεκδίκησε μέσα στο πεδίο της φιλοσοφίας αναζητώντας στο opus magnum της μαρξιστικής ωριμότητας, στο Κεφάλαιο, αρχικά τον δρόμο για μια μαρξιστική εκδοχή της και σύντομα, έπειτα από πολυάριθμες άλλοτε

σιωπηρές και άλλοτε ηχηρές αυτοκριτικές, μια υλιστική πρακτική της.4 Σε αυτή την αναζήτηση, παρά τις παραλείψεις, τις αντιφάσεις και τα αδιέξοδα, θεωρητικά και πολιτικά, το ερώτημα δεν θα είναι ποτέ μια θεωρησιακή εκδοχή φιλοσοφίας· το ερώτημα θα είναι πρωτίστως η πολιτική. Και αν ο Αλτουσέρ και οι συνοδοιπόροι του, ίσως ο σημαντικότερος εκ των οποίων ήταν ο Ετιέν Μπαλιμπάρ, επιχείρησαν μια πολιτική παρέμβαση στο Γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα μέσω της φιλοσοφίας και της θεωρίας, σύντομα, ίσως μάλιστα αμέσως μετά τη δημοσίευση των δύο καταστατικών της αλτουσεριανής παρέμβασης βιβλίων, του Για τον Μαρξ και του Να διαβάσουμε το Κεφάλαιο, η συγκυρία – τόσο η θεωρητική όσο όμως και η πολιτική – θα έρθει να τροποποιήσει αυτά τους τα σχέδια οδηγώντας τους ολοένα και περισσότερο στην ανάγκη να «μιλήσουν» πλέον ανοιχτά.

Πρόκειται για μια συγκυρία που σφραγίζουν δύο συγκλονιστικά, παγκόσμιας εμβέλειας, «συμβάντα»: αφενός η Πολιτιστική Επανάσταση στην Κίνα, που εκκινεί το 1966 ως μια «επανάσταση μέσα στην επανάσταση» και ασκεί κριτική στον καταμερισμό διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας που αναπαράγονταν στο πλαίσιο της παραγωγής, 5 διεκδικώντας ιδίως μέσα από το τεράστιο κοινωνικοπολιτικό πείραμα της «Κομμούνας της Σαγκάης» (βλ. Λένης 2013) τη λειτουργία της παραγωγής υπό νέες προτεραιότητες και κριτήρια σε μια έμπρακτη προσπάθεια επαναστατικοποίησης των κοινωνικών παραγωγικών σχέσεων· αφετέρου, ο Μάης του ’68, που σαρώνει τη Γαλλία και παρασύροντας τις μεγάλες ευρωπαϊκές καπιταλιστικές μητροπόλεις φτάνει μέχρι τις ΗΠΑ, διεκδικώντας μια «επανάσταση στην καθημερινή ζωή» (βλ. «Φάκελος: Μάης ’68» 2008), με αποτέλεσμα το ράγισμα της ηγεμονίας των καπιταλιστικών σχέσεων. Αυτά τα δύο συμβάντα, με επίδικα κατεξοχήν ιδεολογικά, έρχονται να ταράξουν την ηγεμονική εκδοχή μαρξισμού, που έτεινε απλώς να νομιμοποιεί ως αντίπαλο δέος της δυτικής οικονομίας, του αστικού κράτους και του ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου, την οικοδόμηση ενός κατοπτρικού ειδώλου τους.

Φυσικά, η πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό της Γαλλίας και ιδιαίτερα στο ΓΚΚ θα αποτελέσει τον καταλύτη για τις πιο πρόδηλες πολιτικές παρεμβάσεις του Αλτουσέρ, ειδικά μετά το 1976 και δη τη διετία 1976-78. Πρόκειται για την περίοδο που με συμβολική συμπύκνωση την απαλοιφή της έννοιας της «δικτατορίας του προλεταριάτου» από το καταστατικό του Κόμματος στο 22ο Συνέδριό του το 1976, ολοκληρώνεται η «εισδοχή» του σε μια νέα γραμμή, την περίφημη «ευρωκομμουνιστική», από «δεξιά» σκοπιά. Ωστόσο, «δεν εγκαταλείπεις μια έννοια όπως εγκαταλείπεις έναν σκύλο» 6 θα πει ο Αλτουσέρ. Με την περίφημη ομιλία του για το 22ο Συνέδριο (Althusser 1977) στο κατάμεστο αμφιθέατρο της Σορβόννης, θα δώσει για πρώτη φορά ρητό σάλπισμα για μια ανοιχτή αντιπαράθεση με την κομματική ηγεσία και κυρίως με τη νέα στρατηγική του κόμματος.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, στο κλίμα που διαμορφώνεται από την ανάδυση των σημαντικότερων άμεσων πολιτικών διακυβευμάτων που είχε ως τότε αντιμετωπίσει, και συνακόλουθα της δυνατότητας έμπρακτης ψηλάφησης των όρων μιας σύγχρονης επαναστατικής στρατηγικής για τις χώρες του αναπτυγμένου καπιταλισμού, εκδηλώνεται μια ιδιαίτερη και εξαιρετικά γόνιμη φάση της αλτουσεριανής παρέμβασης: πλήθος δημόσιες παρεμβάσεις του Αλτουσέρ και του Μπαλιμπάρ (και όχι μόνο) (βλ. ενδεικτικά Balibar κ.ά. 1979) θα επιχειρήσουν να θεματοποιήσουν και συγχρόνως να προβληματοποιήσουν την «κρίση του μαρξισμού», αναφωνώντας το ξέσπασμά της.7

1. Ο Μπαλιμπάρ απέναντι στην κρίση του μαρξισμού

Όμως, παρά την εμβέλεια του Αλτουσέρ και την αναμφισβήτητη πρωτοκαθεδρία του στις δημόσιες παρεμβάσεις της περιόδου, η παρέμβαση του Μπαλιμπάρ στην ευρύτερη συγκυρία μόνο δευτερεύουσα δεν θα είναι. Αντιθέτως, στις θεωρητικές και πολιτικές παρεμβάσεις που επιχειρεί ήδη από το 1972 8 και το κείμενό του με τίτλο «Η διόρθωση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου»9 ως το βιβλίο του **Για τη δικτατορία του προλεταριάτου** (Μπαλιμπάρ 1978), το 1976 – μια αναντικατάστατη θεωρητικοπολιτική πραγματεία για τη λυδία λίθο της επαναστατικής στρατηγικής – και τον διάλογό του για το κράτος με τον Αλτουσέρ και τον Πουλαντζά από τις σελίδες του περιοδικού dialectiques το 1979 (βλ. Αλτουσέρ κ.ά. 1980), 10 ο Μπαλιμπάρ μάς προσφέρει μερικές εξαιρετικού βάθους και πρωτοτυπίας αναλύσεις του μαρξικού έργου και των κεντρικών του εννοιών, όπως αυτές της πολιτικής, του κόμματος και του κράτους, αναλύσεις που συνιστούν οδηγούς ανανέωσης της αλτουσεριανής προβληματικής.

Όμως, πολύ περισσότερο, ο Μπαλιμπάρ συνεχίζει το θεωρητικό εγχείρημα της περιόδου αυτής ακόμα και μετά τη σταδιακή απόσυρση του Αλτουσέρ από τη δημόσια συζήτηση μετά το καλοκαίρι του 1978, και την οριστική απομόνωση και (δημόσια) σιωπή του που ακολούθησε το τραγικό γεγονός του φόνου της συζύγου του τον Νοέμβριο του 1980. Μέσα σε μια συγκυρία υποστολής της πάλης απέναντι στην κρίση του μαρξισμού, de facto υποχώρησης του εγχειρήματος επαναστατικής ανανέωσής του, αναντίστρεπτης πλέον επικράτησης των δεξιότερων απόψεων μέσα στο ΓΚΚ και οριστικοποίησης της στρατηγικής στροφής του, ο Μπαλιμπάρ θα συνεχίσει ώς τα μέσα της δεκαετίας του ’80 να παράγει θεωρητικά κείμενα επιμένοντας – σε πείσμα της κυρίαρχης αφήγησης των μαρξιστών για την απουσία της – να αναζητά στον Μαρξ μια θεωρία της πολιτικής, επιχειρώντας να την ανασυγκροτήσει μέσα από το πλαίσιο της μαρξικής Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας.11

Με αυτή την έννοια, μπορούμε ενδεχομένως να θεωρήσουμε ότι η έκταση, το βάθος και η

πρωτοτυπία των αναλύσεων του Μπαλιμπάρ τίθενται για ένα ολόκληρο διάστημα σε θέση εξίσου σημαντική με αυτές του Αλτουσέρ, έχοντας επιχειρήσει εγκαίρως και αυστηρά να τοποθετηθεί πάνω στα επίδικα που διαμορφώνονταν: Ο Μπαλιμπάρ ξαναγυρνά στον Μαρξ και τον Λένιν αναζητώντας εκεί τα στοιχεία για το ξεπέρασμα της «κρίσης του μαρξισμού», και δη για μια μαρξιστική θεωρία της πολιτικής, επιχειρώντας ταυτόχρονα, και σε άμεση αναφορά με τα ερωτήματα της συγκυρίας, την ανανέωση του θεωρητικού προγράμματος του αλτουσεριανού εγχειρήματος. Δεν θα διστάσουμε, δε, να θεωρήσουμε ότι σε κρίσιμες καμπές αυτής της πορείας, απαλλαγμένη ίσως από τις δεσμεύσεις και τις στρατηγικές επιλογές που ίσχυαν για τον Αλτουσέρ, όπως π.χ. την επιλογή του τελευταίου να μη φύγει ποτέ από το κόμμα, ο Μπαλιμπάρ προσφέρει μερικές διαδρομές εξαιρετικής υλιστικής θεωρητικής ενάργειας.

Τα κείμενα που αποτελούν τον τόμο Κράτος, μάζες, πολιτική φέρουν ακριβώς το στίγμα αυτής της ευρύτερης, πολιτικής και θεωρητικής συγκυρίας, είναι κείμενα γραμμένα μέσα στη συγκυρία· μια συγκυρία που τα αδιέξοδα του μαραζωμένου μαρξισμού και της αποπτωχευμένης αριστερής στρατηγικής των παραδοσιακών κομμουνιστικών κομμάτων επιχειρείται, σε ένα πλαίσιο πρωτοφανών ιστορικών δυνατοτήτων, να «απαντηθούν» με την εγκατάλειψη στρατηγικών αρχών και τη φυγή προς τα δεξιά, προς την πολιτική με αστικούς όρους που εξαντλείται στον στόχο της συμμετοχής στην κυβέρνηση, δηλαδή της κυριαρχίας της Αριστεράς στον αστικό πολιτικό Ιδεολογικό Μηχανισμό του Κράτους (ΙΜΚ). Και η δύναμη της «αποσιωπημένης» τρόπον τινά ενότητας των κειμένων αυτών βρίσκεται ακριβώς στο γεγονός ότι ψηλαφούν με εξαιρετικά μεγάλη οξυδέρκεια τις προκείμενες μιας εμμενούς, υλιστικής πολιτικής πρακτικής για το επαναστατικό κίνημα. Και εκεί ακριβώς βρίσκεται ακόμη, και ίσως πολύ περισσότερο σήμερα, στους εξαιρετικά ενδιαφέροντες καιρούς των μεγάλων δυνατοτήτων και διακυβευμάτων που ζούμε, η επικαιρότητά τους. Διαβάζοντας αυτό το βιβλίο, ακόμα κι αν ο σύγχρονος αναγνώστης έχει ξεσυνηθίσει ένα λεξιλόγιο που φαντάζει στρατευμένο και τρόπον τινά «κομματικό», περιορισμένο ή ακόμα και ξεπερασμένο, 12 νιώθει ότι η συγκυρία υπό την οποία γράφτηκε είναι κοντύτερα στη σημερινή από κάθε προηγούμενη.

2. Ενάντια στην αστική σύλληψη της πολιτικής

Στη συλλογή Κράτος, μάζες, πολιτική, ο Μπαλιμπάρ προεκτείνει το νήμα σκέψης που μπορεί κανείς να συναντήσει στον στοχασμό του Αλτουσέρ από το τέλος της δεκαετίας του ’60 αναφορικά με τη φιλοσοφία, και στο οποίο ήδη αναφερθήκαμε εισαγωγικά: την ιδέα δηλαδή ότι ο μαρξισμός δεν συνιστά μια νέα φιλοσοφία αλλά μια νέα πρακτική της φιλοσοφίας, θέση που βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με την υιοθέτηση από τη μεριά του της καντιανής

θεώρησης του χώρου της φιλοσοφίας ως «πεδίου μάχης» (Kampfplatz).13 Σε αυτή την κατευθυντήρια γραμμή ο Μπαλιμπάρ επιχειρεί να στοχαστεί τις προκείμενες μιας επαναστατικής προλεταριακής πολιτικής, μιας «νέας πρακτικής της πολιτικής» όπως σε αντιστοιχία θα την αποκαλέσει. Την αφετηρία αυτής της θεώρησης για την πολιτική σκιαγραφεί ήδη το πρώτο κείμενο της συλλογής, υπό τον προκλητικό τίτλο «Η διόρθωση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου». Σε αυτό, ο Μπαλιμπάρ επιχειρεί πριν απ' όλα μια επανανάγνωση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου, γυρνώντας στις θεμελιώδεις αναπτύξεις του μαρξισμού για την πολιτική, το κράτος και την επανάσταση. Εντοπίζει εκεί μια αντίληψη της πολιτικής που μεταχειρίζεται ακόμη τα εγελιανά σχήματα της περίφημης διχοτομίας ανάμεσα σε πολιτική κοινωνία και κοινωνία των πολιτών, διχοτομίας η οποία αίρεται μόνο μέσω της περίφημης Aufhebung, της «άρσης», της ανύψωσης όλης της κοινωνίας στην πολιτική κοινωνία, που θα φέρει το πολυπόθητο τέλος του κράτους, αλλά και το «τέλος της πολιτικής», απελευθερώνοντας την κοινωνία από την φενάκη που η τελευταία συνιστά. Στο ίδιο νήμα, το κράτος συνίσταται στη συγκρότηση μιας τάξης σε κυρίαρχη τάξη [στη συγκρότησή της για να ασκήσει την κυριαρχία της, όπως εξηγεί ο Μπαλιμπάρ (Balibar 2014: 26)] και ως πρώτο βήμα της επανάστασης ορίζεται η συγκρότηση του προλεταριάτου σε κυρίαρχη τάξη, η κατάκτηση δηλαδή του κράτους. Σε αυτή τη συλλογιστική του Μαρξ και του Ένγκελς, ο Μπαλιμπάρ διαβάζει τις εκκρεμότητες μιας ανεπεξέργαστης ακόμη θεωρίας και την πιθανότητα μιας (παρ)ερμηνείας του κράτους ως ουδέτερου, τρόπον τινά υπερταξικού «εργαλείου».

Και αυτή ακριβώς είναι η σημασία που αποδίδει στην εμπειρία του Μαρξ από την Κομμούνα. Εκείνο που η «γκρίζα» θεωρία δεν μπόρεσε να συλλάβει το έκανε εφικτό η πραγματικότητα, το παρήγαγε η ιστορική πρωτοτυπία: Η πρωτόγνωρη εμπειρία της κατάληψης της πολιτικής εξουσίας από το προλεταριάτο για δύο μήνες στο πολιορκημένο Παρίσι παρήγαγε ήδη μια επαρκώς συγκεκριμένη αφετηρία για την οργάνωση της πολιτικής αυτής εξουσίας σε έναν διαφορετικό κρατικό μηχανισμό· σε ένα κράτος που είναι ταυτόχρονα ευθύς εξαρχής μη κράτος, που δεν είναι απλώς ο «βαθμός μηδέν στον οποίο τείνει η αποκλιμάκωση του κράτους» όπως διευκρινίζει ο Μπαλιμπάρ (Balibar 2014: 50-51), αλλά μια ιδιαίτερη πολιτική μορφή που ενσαρκώνει τις ιδιαίτερες επιδιώξεις του προλεταριάτου.14 Με αυτόν τον τρόπο, στην Κομμούνα ο Μαρξ διαβάζει την έμπρακτη «διάλυση» της αστικής κρατικής μηχανής και τη σκιαγράφηση του περιγράμματος της ιδιαίτερης τροπικότητας της οργάνωσης του προλεταριάτου σε κυρίαρχη τάξη.

Και αυτή αποτελεί μία από τις κεντρικές θέσεις του Μπαλιμπάρ στο βιβλίο: η ιδέα ότι η πολιτική εξουσία δεν είναι μια αφαίρεση αλλά υλοποιείται σε έναν συγκεκριμένο, υλικό μηχανισμό ο οποίος αναλαμβάνει για λογαριασμό της κυρίαρχης τάξης να οργανώσει και να

ασκήσει την πολιτική της κυριαρχία. Η θέση δηλαδή μιας διάκρισης, θεωρητικής αλλά και πολιτικής, ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και τον κρατικό μηχανισμό (Balibar 2014: 44)· διάκρισης που ο Μπαλιμπάρ επιστρατεύει για να υποστηρίξει ότι σε αντίθεση με την πολιτική εξουσία κάθε άλλης τάξης, η οποία ενδυναμώνεται και εδραιώνεται όσο ενδυναμώνεται ο κρατικός της μηχανισμός, η εξουσία του προλεταριάτου ενδυναμώνεται όσο ο κρατικός της μηχανισμός αποδυναμώνεται (Balibar 2014: 51). Άμεση συνέπεια των παραπάνω είναι η θέση του Μπαλιμπάρ ότι ο κρατικός μηχανισμός δεν μπορεί να αποτελέσει «εργαλείο» οργάνωσης της ταξικής καταπίεσης καμίας άλλης τάξης παρά εκείνης, την πολιτική εξουσία της οποίας υλοποιεί. Και αυτό ακριβώς επειδή το κράτος κάθε φορά σηματοδοτεί και συμπυκνώνει μια ορισμένη τροπικότητα της πολιτικής (Balibar 2014: 45).

Αυτή η διαφορετική τροπικότητα που προσιδιάζει κάθε φορά στην πολιτική πρακτική και την πολιτική κυριαρχία των διαφορετικών τάξεων είναι το σημείο κλειδί για να κατανοήσουμε συνολικά την έρευνα του Μπαλιμπάρ. Είναι αυτή η τροπικότητα της προλεταριακής πολιτικής πρακτικής που άρρητα, κατά τον Μπαλιμπάρ, αναζητά ο Μαρξ και η οποία δεν ορίζεται σε καμία συμμετρία με την αστική πολιτική, ούτε όμως και σε συμμετρία με την πολιτική πρακτική των παραδοσιακών κομμουνιστικών κομμάτων, την οποία θεωρεί απλώς μια αντεστραμμένη εκδοχή της πρώτης.

Μέσα σε αυτή τη θεώρηση, ο Μπαλιμπάρ πρακτικά προεκτείνει τη θεωρία των Ιδεολογικών Μηχανισμών του Κράτους (ΙΜΚ) που μόλις τρία χρόνια πριν είχε επεξεργαστεί ο Αλτουσέρ15 και αναδεικνύει το βάθος και τη σημασία του σκοτεινότερου ίσως και πιο ανοίκειου από τους ΙΜΚ που ο Αλτουσέρ αναφέρει χωρίς να αναλύει ειδικότερα στο διάσημο δοκίμιό του: του Πολιτικού Ιδεολογικού Μηχανισμού του Κράτους.16 Οι σκέψεις του Μπαλιμπάρ για τη διαφορετική τροπικότητα της πολιτικής και τη ριζική ασυμμετρία της προλεταριακής πολιτικής σε σχέση με την αστική αποκρυπτογραφούν ακριβώς την έννοια του Πολιτικού ΙΜΚ γιατί αναδεικνύουν ότι η αστική πολιτική προϋποθέτει καταστατικά μια απόλυτη μυστικοποίηση: τη μυστικοποίηση που συνιστά η «οικονομία», αυτή η «ακριβή» λέξη των κατ’ επάγγελμα ιδεολόγων της αστικής τάξης, όπως ο Μαρξ αποκαλεί τους «οικονομολόγους». Η τροπικότητα της αστικής πολιτικής λοιπόν έχει αναγκαστικά στον πυρήνα της μια κεντρική ιδεολογική επιδίωξη, εκείνη της «εξαφάνισης» της σχέσης ανταγωνισμού μέσα στο πεδίο της παραγωγής, την προσπάθεια εξαναγκαστικής ιδεολογικής ομογενοποίησης αυτού του πεδίου.17 Και υποτάσσεται ακριβώς σε αυτή την προτεραιότητα παράγοντας το πρωτογενές αποτέλεσμα της κυριαρχίας: Στην αστική της εκδοχή, η πολιτική (διεκδικεί να) είναι μια σύγκρουση εκτός του πεδίου της παραγωγής· διεξάγεται μέσα σε ένα δοσμένο «πολιτικό» πεδίο, εντός των ορίων του υλικού μηχανισμού που οργανώνει την κυριαρχία της αστικής τάξης, εντός των ορίων δηλαδή του αστικού κράτους

και των θεσμών του, με άλλα λόγια, εντός του πεδίου αναπαραγωγής των στρατηγικών πολιτικών και κοινωνικών συμφερόντων των αστικών στρωμάτων.18

3. Η ιδιοτυπία της προλεταριακής πολιτικής

Στον αντίποδα μιας θεώρησης της πολιτικής ως ενός ομοιογενούς επιπέδου, μιας κοινής πρακτικής, ενός κοινού τρόπου που κάθε τάξη απλώς μεταχειρίζεται – «ασκεί» – για λογαριασμό της, ο Μπαλιμπάρ διαβάζει στον Μαρξ, ανάμεσα στα άλλα και πέραν των αντιφάσεων και των ανολοκλήρωτων «τομών» του τελευταίου, ένα άλλο νήμα για την πολιτική. Για να το ξετυλίξει, εκκινεί – και επανέρχεται διαρκώς – από εκείνη που θεωρεί τη σημαντικότερη παρακαταθήκη του Μανιφέστου: τη διπλή θέση ότι «μέχρι τώρα, η ιστορία όλης της κοινωνίας είναι ιστορία ταξικών αγώνων» (Μαρξ και Ένγκελς 2004: 45) και ταυτόχρονα ότι «κάθε ταξικός αγώνας είναι πολιτικός αγώνας» (Μαρξ και Ένγκελς 2004: 58). Στη διπλή αυτή θέση η πολιτική θεωρείται ταυτόσημη με την ταξική πάλη εν γένει, ορίζοντας έτσι κάθε ταξικό αγώνα ως πολιτικό, θεωρώντας δηλαδή ότι κάθε ταξικός αγώνας είναι ως τέτοιος πολιτικός αγώνας, ότι η τροπικότητα του πολιτικού ενέχεται ως τέτοια σε κάθε ταξικό αγώνα και όχι απλώς στα αποτελέσματά του. Σε αυτή τη θέση ο Μπαλιμπάρ εντοπίζει ήδη τις βάσεις μιας διαφορετικής θεώρησης της πολιτικής, σύμφωνα με την οποία η τελευταία είναι παρούσα σε όλες τις εκφάνσεις του κοινωνικού, διαπερνά το σύνολο των εκφάνσεων της ταξικής πάλης και εμπεριέχει καταστατικά την κατηγορία της πρακτικής. Όμως αυτή η θεώρηση της πολιτικής δεν μπορεί να αναζητηθεί παρά υπό την προλεταριακή ταξική οπτική και άρα δεν μπορεί να αποτελεί τίποτε άλλο παρά προλεταριακή πολιτική πρακτική· τη μόνη που μπορεί να απαλλάξει την πολιτική από την αστική μυστικοποίησή της και να την αναδείξει σε όλο της το εύρος, να την επανορίσει ως «συνεκτατή με όλο το πεδίο της πάλης των τάξεων, με το πολωμένο αλλά όχι ενοποιημένο – και ακόμα λιγότερο διατεταγμένο ή κανονικοποιημένο – σύστημα των πρακτικών της» (Balibar 2014: 102)· τη μόνη που θα μπορούσε ως εκ τούτου να τείνει «να σπάσει την εξίσωση της πολιτικής και του κράτους, που συνιστά πάντοτε το άλλο όνομα μιας κυριαρχίας ή μιας εκμετάλλευσης» (Balibar 2014: 102).

Για τον Μπαλιμπάρ, λοιπόν, η λειτουργία της προλεταριακής πολιτικής εντός της πάλης των τάξεων «είναι ακριβώς να μετατοπίζει εκ νέου τον “τόπο” της πολιτικής και να δείχνει ότι αν η πολιτική, σε δεδομένες ιστορικές συνθήκες, δεν μπορεί ποτέ να παραβλέπει το κράτος, αν οργανώνεται σε συνάρτηση με την ύπαρξή του, υπέρ ή εναντίον του, αποβλέποντας στην κατάκτηση, στη συντήρηση ή στην καταστροφή του, δεν μπορεί εντούτοις να ανάγεται σε αυτό» (Balibar 2014: 102).

Η πολιτική ορίζεται έτσι σε όλο το εύρος της πάλης των τάξεων, συμπεριλαμβάνοντας σε αυτήν το κράτος –ως άλλωστε ένα από τα καθοριστικά αποτελέσματά της – αλλά εκτεινόμενη και πέραν αυτού. Και με την έννοια αυτή, το πολιτικό δεν συνιστά απλώς ένα «επίπεδο» με τη χωροταξική οικονομία της έννοιας. Ένα επίπεδο το οποίο είναι συνεχές, συμμετρικό, ορατό απ' άκρου εις άκρον και το οποίο άλλωστε καταλαμβάνεται καθ' ολοκληρίαν από το κράτος. Η πολιτική βρίσκεται στο σύνολο των κοινωνικών μορφών και σχέσεων, εκτείνεται σε όλες τις βαθμίδες της κοινωνικής ζωής και πάντως είναι υπερκείμενη του κράτους. Για την ακρίβεια, «η πολιτική είναι αυτό από το οποίο υπερχειλίζει το κράτος, αυτό που το συγκροτεί ως μεταβατική ισορροπία ή σχετικό συσχετισμό δυνάμεων· είναι διαδικασία διαφοροποίησης και όχι αφομοίωσης» (Balibar 2014: 103-104).

Σε αυτήν ακριβώς την γραμμή σκέψης ο Μπαλιμπάρ αναζητά «έναν τρίτο όρο, έναν τόπο ορισμού για την "προλεταριακή πολιτική"» (Balibar 2014: 84) δίνοντάς της τον χαρακτηρισμό του «μη αποκλειόμενου τρίτου» (Balibar 2014: 85) όρου· ενός όρου που δεν αποτελεί υπέρβαση του διπόλου «κράτος-κοινωνία», αλλά «περισσότερο διαταράσσει μια κλασική αντιπαραβολή τους δείχνοντας ότι η αντίθεσή τους είναι απλώς η κατοπτρική εικόνα της ίδιας αυταπάτης για ολοποίηση και κανονικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων» (Balibar 2014: 85).

4. Προς μια προβληματοποίηση της μορφής-κόμμα

Σε αυτή τη γραμμή κινούνται και οι αναλύσεις του Μπαλιμπάρ για τη μορφή-κόμμα. Υιοθετώντας μία εκ των βασικών θέσεων της Πολιτιστικής Επανάστασης ότι η μορφή-κόμμα δεν είναι υπεριστορική, αλλά υπόκειται στις μεταλλαγές της πάλης των τάξεων, ο Μπαλιμπάρ ασκεί κριτική στην παραδοσιακή οργάνωση του κόμματος, λέγοντας ότι πλέον δημιουργεί περισσότερα προβλήματα απ' όσα επιλύει. Η αφετηριακή θέση μίας εκ των παρεμβάσεων του Μπαλιμπάρ για τη μορφή-κόμμα είναι ότι «η ιδέα ενός "κόμματος αντιπολίτευσης" είναι εξίσου εσφαλμένη με την ιδέα ενός "κόμματος διακυβέρνησης"».19 Και εξηγεί:

«Το κόμμα αντιπολίτευσης, ως έκφραση και μόνο μιας λαϊκής αντίστασης στο πλαίσιο ενός συσχετισμού παγιωμένων κοινωνικών δυνάμεων και των πολιτικών "κανόνων του παιχνιδιού" με τους οποίους λειτουργεί, είναι απλώς η άλλη όψη του "κόμματος διακυβέρνησης". Είναι εξίσου δέσμιο της διαδικασίας αναπαραγωγής αυτού του θεμελιωδώς αμετάβλητου συσχετισμού δυνάμεων» (Balibar 2014: 62).

Και συνεχίζει:

«Δεν γίνεται να μην επικαλεστούμε εδώ την κατάσταση που επί της ουσίας είχε διαμορφωθεί στην Ευρώπη κατά την περίοδο της Τρίτης Διεθνούς: παρά τις δυνατότητες και τις πραγματικές επαναστατικές τάσεις που είχαν τα Λαϊκά Μέτωπα και τα κινήματα της Αντίστασης, υπήρξε τέλεια συμμετρία ανάμεσα στα κομμουνιστικά κόμματα "διακυβέρνησης" (στην Ανατολή) και στα κομμουνιστικά κόμματα "αντιπολίτευσης" (στη Δύση), καθώς είχαν το ίδιο οργανωτικό μοντέλο, κοινή ιδεολογία και κοινή "γραμμή" (αυτό δεν σημαίνει χωρίς αντιφάσεις). Στην πραγματικότητα, ήταν δύο όψεις του ίδιου συστήματος, για το οποίο οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι άφησε άθικτο το status quo των μορφών κρατικής κυριαρχίας, επειδή υπέστη την ιμπεριαλιστική "λογική" εξέλιξής τους. (Balibar 2014: 62)

Πρόκειται για θέση που όχι απλώς δίνει τη θεωρητική αιτιολόγηση για τη γραφειοκρατικοποίηση των παραδοσιακών κομμουνιστικών κομμάτων και συνακόλουθα την αποπτώχευση του μαρξισμού τους· συνιστά εκ των πραγμάτων και μία από τις κεντρικές συνεπαγωγές της θέσης του Μπαλιμπάρ για τη ριζική ασυμμετρία αστικής και προλεταριακής πολιτικής. Αν η τελευταία ισχύει, τότε δεν είναι δυνατόν το προλεταριακό κόμμα να οργανώνεται κατ' εικόνα και ομοίωση του αστικού κράτους, να περιορίζεται στον Πολιτικό ΙΜΚ, να μην επιδιώκει κάθε στιγμή την επανεισδοχή της ταξικής και πολιτικής σύγκρουσης στις κοινωνικές οικονομικές σχέσεις.

Η δεύτερη θέση του Μπαλιμπάρ όμως είναι μια θέση που εκφέρεται όχι απλώς απέναντι στη μέχρι εκείνη τη στιγμή θεωρητική και πολιτική ορθοδοξία για τη μορφή-κόμμα. Είναι μια θέση που ο Μπαλιμπάρ απευθύνει απέναντι και στον Αλτουσέρ, ο οποίος εκείνη τη στιγμή, υπό τον φόβο για την ενδεχόμενη επικράτηση και στο θεωρητικό πεδίο μιας δεξιάς ευρωκομμουνιστικής κατεύθυνσης, αποφαίνεται – απέναντι ιδίως (και εν μέρει αδίκως) στις θέσεις του Πουλαντζά – ότι «το κόμμα πρέπει να βρίσκεται θεμελιωδώς εκτός κράτους» (Αλτουσέρ 1980: 16-17). Πρόκειται για τη θέση του Μπαλιμπάρ ότι «οι μάζες βρίσκονται πάντοτε ήδη μέσα στο κράτος». Γράφει ο Μπαλιμπάρ αναφορικά με αυτή τη θέση του Αλτουσέρ:20

«Δεν επανέρχεται άραγε εδώ η ιδεώδης (και ιδεαλιστική) αντίληψη ενός κόμματος το οποίο θα ήταν απλώς το αποτέλεσμα της (επαναστατικής) βούλησης των μελών του, το προϊόν των κανόνων που το ίδιο επιβάλλει στον εαυτό του σε συνάρτηση με τον τελικό σκοπό στον οποίο τείνει (τον κομμουνισμό, δηλαδή τον μαρασμό του κράτους), και το οποίο θα ήταν συνεπώς «ελεύθερο» να επιλέξει τον τόπο που καταλαμβάνει στις κοινωνικές σχέσεις και μάλιστα να ορίσει αυτό το ίδιο το "εσωτερικό" του και το "εξωτερικό" του;» (Balibar 2014: 63).

«[…] Όλα συμβαίνουν ως εάν αυτά τα δύο προβλήματα (το κράτος και το κόμμα) να μην είχαν κανέναν κοινό χώρο στη θεωρία, ως εάν να αντιστοιχούσαν σε δύο “ασύμβατες” οπτικές γωνίες για την επαναστατική διαδικασία. Αλλά επίσης όλα συμβαίνουν ως εάν η έννοια του “επαναστατικού κόμματος” και η έννοια του “προλεταριακού κράτους” να αντιπροσώπευαν δύο ανταγωνιστικές λύσεις για το ίδιο ακριβώς πρόβλημα, δηλαδή για το πρόβλημα της “μετάβασης” στον κομμουνισμό (ή της αυτονομίας και της ιστορικής ηγεμονίας των εργαζομένων), ούτως ώστε η μία από τις δύο λύσεις να είναι πάντοτε περιττή, μολονότι η πείρα των ταξικών αγώνων επιβάλλει και τη μία και την άλλη» (Balibar 2014: 64).

Και συνεχίζει υπερασπιζόμενος τη δική του θέση:

«Σε κάθε περίπτωση, οι μάζες δεν βρίσκονται “εκτός κράτους”. Αντιθέτως, είναι πάντοτε ήδη ενταγμένες σε ένα δίκτυο κρατικών σχέσεων, δηλαδή θεσμικών διακρίσεων (όπως ο κώδικας επαγγελματικής “ειδίκευσης” και ο κώδικας εθνικής ένταξης) με λειτουργίες καταστολής και ιδεολογικής καθυπόταξης, οι οποίες, σε δεδομένες ιστορικές συνθήκες, είναι απλούστατα απαραίτητες για την ύπαρξη των ίδιων των μαζών και διαμορφώνουν την υλική προϋπόθεση για κάθε πολιτική» (Balibar 2014: 67).

«[…] Αν όμως οι μάζες δεν βρίσκονται ποτέ “εκτός κράτους”, αυτό σημαίνει ότι και το επαναστατικό εργατικό κίνημα δεν βρίσκεται ποτέ “εκτός κράτους”, αλλά αντιθέτως υπόκειται κατά τη συγκρότηση και την ανάπτυξή του στις μορφές και τους εξαναγκασμούς των κρατικών σχέσεων. Από αυτή την άποψη, θεωρώ τελείως εσφαλμένη την εικόνα που έχουν πολυάριθμοι μαρξιστές περί ενός πρωτόγονου εργατικού κινήματος που έχει “στρατοπεδεύσει εκτός των τειχών της πόλης”, απέναντι σε έναν κρατικό μηχανισμό προς τον οποίο θα ήταν ριζικά εξωτερικό και τον οποίο θα έτεινε συνεπώς να συλλάβει αποκλειστικά με όρους εξαναγκαστικής βαθμίδας»(Balibar 2014: 67-68).

Ο Μπαλιμπάρ απορρίπτει τη θέση του Αλτουσέρ γιατί θεωρεί ότι σε τελική ανάλυση αναπαράγει – έστω και από την αντίθετη σκοπιά – τις προϋποθέσεις μιας ιδεαλιστικής τοποθέτησης για τις μάζες και την κομματική τους οργάνωση, μια αστική, σε τελική ανάλυση, σύλληψη της πολιτικής. Προτείνει έτσι μια υλιστική πολιτική ανάλυση: Οι μάζες εγγράφονται αναγκαστικά στο δίκτυο κρατικών σχέσεων που είναι οικοδομημένο, χωρίς αυτό να είναι επιλογή τους ή μη· εγγράφονται στους πραγματικούς, υλικούς, 21 μηχανισμούς αναπαραγωγής τους εντός των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Και με την έννοια αυτή, η επαναστατική παρέμβαση δεν μπορεί απλώς να ανακηρύξει βολονταριστικά ότι τίθεται εκτός κράτους, αλλά πρέπει να μπορέσει να ορίσει τα πεδία πολιτικής πρακτικής και

αναπαραγωγής των μαζών που θα της επιτρέπουν μια άλλη πρακτική της πολιτικής και την αναπαραγωγή της. Υπ' αυτό το πρίσμα, ακριβώς λόγω του ότι η προλεταριακή πολιτική δεν μπορεί να οριστεί καταστατικά ή βολονταριστικά «εκτός» κράτους, αλλά πολύ περισσότερο δεν μπορεί να εξαντληθεί στην πολιτική όπως αυτή διευθετείται από τον αστικό κρατικό μηχανισμό, αφήνοντας πίσω την προσπάθεια να ορίσουμε το «μέσα» ή το «έξω» του προλεταριακού κόμματος στο κράτος, μπορούμε να πούμε ότι η προλεταριακή πολιτική, διασχίζει – για να δανειστούμε τον όρο του Γκουατταρί, από ένα άλλο θεωρητικό συγκείμενο22 – τρόπον τινά «εγκάρσια» το κράτος, ή χρησιμοποιώντας ξανά την έκφραση του ίδιου του Μπαλιμπάρ: «η πολιτική είναι αυτό που υπερχειλίζει το κράτος» (Balibar 2014: 103).

Αν όμως «η πολιτική είναι αυτό που υπερχειλίζει το κράτος», και άρα είναι υπερκείμενη του κράτους, τότε με την έννοια αυτή η προλεταριακή κομματική μορφή δεν μπορεί να είναι συμμετρική με το κράτος και η πολιτική που ασκεί να περιορίζεται στις προκείμενές του. Και πολύ περισσότερο, η πολιτική δεν μπορεί να μην «υπερχειλίζει» τον «οργανωτή» της προλεταριακής ηγεμονίας, την προλεταριακή κομματική μορφή, αναγκάζοντάς την να τείνει διαρκώς όπου τείνει αυτή η υπερχείλιση, όπου τείνει η πολιτική. Με άλλα λόγια, το προλεταριακό κόμμα πρέπει να αποτελεί πεδίο διαρκούς, έμπρακτης, αναζήτησης μιας νέας πρακτικής της πολιτικής και ριζικής α-συμμετρικότητας με τον αστικό κρατικό μηχανισμό· να αποτελεί το υλικό, εσωτερικό, πεδίο διαρκούς προβληματοποίησης των πρωτότυπων αντιφάσεων και διαρκών νέων μορφών που η ταξική πάλη παράγει, αντί για μια στατική, σταθερή, τρόπον τινά α-ιστορική μορφή που διευθετείται σύμφωνα με κάποιο ιδεώδες, είτε αυτό είναι γνωσιολογικό, είτε κοινωνιολογικό.

5. Το θεωρητικό βραχυκύκλωμα οικονομίας και πολιτικής

Οι παραπάνω αναπτύξεις του Μπαλιμπάρ σκιαγραφούν ήδη από ώρα άλλη μια καθοριστική, την καθοριστικότερη ίσως, συνέπεια για την πολιτική. Την τοποθέτησή της στην «καρδιά» της οικονομίας, μέσω του «θεωρητικού βραχυκυκλώματος» ανάμεσα σε οικονομία και πολιτική, ακριβέστερα, «ανάμεσα στην εργασιακή διαδικασία και το κράτος», που ο Μπαλιμπάρ διαβάζει στη μαρξική θεωρητική προβληματική και το οποίο εισηγείται ότι συνιστά την ειδοποιό πρωτοτυπία της μαρξικής παρέμβασης (Balibar 2014: 172). Αυτό ακριβώς είναι για τον Μπαλιμπάρ και «το απερίσταλτο στοιχείο που φέρουν οι αναλύσεις του Μαρξ» (Balibar 2014: 172), και το οποίο συνιστά τον λόγο για τον οποίον ο μαρξισμός παρά την κρίση του επιβιώνει. Όχι τυχαία, ο Μπαλιμπάρ μεταχειρίζεται την έννοια του «απερίσταλτου» για τον μαρξισμό, σε στενή εννοιολογική συνάφεια με τον «μη αποκλειόμενο τρίτο» για την έννοια της προλεταριακής πολιτικής, αναδεικνύοντας έτσι σε αυτές τις δύο

θεματικές κοινά χαρακτηριστικά. Χαρακτηριστικά που δεν τους επιτρέπουν να καταταχθούν στις υφιστάμενες κατηγοριοποιήσεις, αφενός της οικονομικής επιστήμης και αφετέρου της πολιτικής, και τα οποία σηματοδοτούν ταυτόχρονα μια διαρκώς διαλείπουσα έννοιά τους σε σχέση με τις πραγματικότητες τις οποίες επιχειρούν να ονομάσουν.

Στον αντίποδα της αστικής οικονομικής «επιστήμης», επομένως, ο Μαρξ, επισημαίνει ο Μπαλιμπάρ, «εισήγαγε την πολιτική έννοια του ανταγωνισμού στην ίδια την ανάλυση της εργασιακής διαδικασίας (αντί να την εγκαταστήσει στα περιθώριά της, στην πλευρά των επιπτώσεών της) και [...] τη μετέτρεψε σε καταστατική αρχή εξήγησης των ιστορικών τάσεών της» (Balibar 2014: 175), αναδεικνύοντας ότι «η σχέση εργασίας (ως σχέση εκμετάλλευσης) είναι άμεσα οικονομική και πολιτική» (Balibar 2014: 176) ή, αλλιώς, ότι η φύση της «καπιταλιστικής σχέσης παραγωγής» είναι «αδιαχώριστα “οικονομική” και “πολιτική”» (Balibar 2014: 179). Πρόκειται για ένα σύνολο διατυπώσεων, ενδεχομένως αδιανόητων τόσο για την αστική πολιτική οικονομία, που επιμένει σε μια θεώρηση του οικονομικού με όρους λογιστικών μεγεθών, όσο για την κυρίαρχη μαρξιστική προβληματική, που ανάγει το κράτος και την εξουσία σε ένα ιδιαίτερο «επίπεδο» της κοινωνικής δομής, του οποίου η δραστικότητα επί του οικονομικού επιπέδου «έρχεται» τρόπον τινά σε δεύτερο χρόνο, πάνω στην υποτιθέμενα «καθαρή», ταξική, σχέση, την οικονομική, αφού πρώτα έχει διαμορφωθεί ως «έκφρασή» της.23 Στον αντίποδα αυτών των προσεγγίσεων, ο Μπαλιμπάρ εξασκεί στην πράξη μια εμμενή θεώρηση του κοινωνικού: τοποθετεί το σύνολο των βαθμίδων του «στο ίδιο» επίπεδο, τις συμπλέκει καθιστώντας τες πρακτικά, όσο και θεωρητικά, αδιαχώριστες. Όχι ταυτόσημες, αλλά αδιαχώριστες: αδύνατο να νοηθούν η μία χωρίς την άλλη, να ασκηθούν η μία χωρίς την άλλη, να γίνουν δραστικές η μία χωρίς την άλλη.24 Καμία κοινωνική μορφή παραγωγής, ούτε η στοιχειώδης, εκείνη ανάμεσα σε εργαζόμενο και καπιταλιστή στο πλαίσιο μιας μεμονωμένης επιχείρησης, δεν μπορεί να είναι απλώς «οικονομική», αντιθέτως είναι αναγκαστικά και ταυτόχρονα σχέση εκμετάλλευσης (τυπικά «οικονομική») και σχέση εξουσίας (τυπικά «πολιτική» και «ιδεολογική»).

Και επισημαίνοντας ο Μπαλιμπάρ ότι για τον Μαρξ «δεν υπάρχει “καθαρή” διαδικασία εκμετάλλευσης χωρίς κυριαρχία που να διαπλέκεται με αυτήν» (Balibar 2014: 179) και ταυτόχρονα ότι «όπως δεν υπάρχει “καθαρή εκμετάλλευση”, έτσι δεν υπάρχει και “καθαρός ανταγωνισμός” χωρίς υλικότητα (δηλαδή χωρίς τεχνικές και μέσα εξουσίας που διαμοιράζονται ασύμμετρα» (Balibar 2014: 181), το διάβασμα του «βραχυκυκλώματος» του Μπαλιμπάρ στον Μαρξ επισημαίνει ότι από τη σχέση εργασίας, από τη στοιχειώδη δηλαδή παραγωγική σχέση, «ανακύπτουν συγχρόνως η μορφή της “οικονομικής κοινότητας” και η μορφή του κράτους» (Balibar 2014: 176-177).

Αυτό ακριβώς το νήμα των μαρξικών αναλύσεων και συνεπαγωγών τους προεκτείνει ο Μπαλιμπάρ όταν τελικά φτάνει να ορίσει την προλεταριακή πολιτική, αυτή τη, σε τελική ανάλυση, «νέα πρακτική της πολιτικής» πάνω και πριν απ' όλα ως μια «πολιτική της εργασίας».

Σε κάθε περίπτωση, ο ορίζοντας των εργατικών αγώνων δεν μπορεί να διατυπωθεί υπό αυτές τις συνθήκες παρά με τους όρους μιας πολιτικής της εργασίας, με την τριπλή έννοια μιας πολιτικής εξουσίας των εργαζομένων (ή καλύτερα: των πολιτών ως εργαζομένων), ενός μετασχηματισμού των μορφών της εργασίας μέσω του πολιτικού αγώνα, και ενός μετασχηματισμού των μορφών της «διακυβέρνησης» με βάση την αναγνώριση των επεκτατικών ικανοτήτων της εργασιακής δύναμης (Balibar 2014: 182).

Μια πολιτική της εργασίας μέσω της οποίας ο Μπαλιμπάρ δεν υπογραμμίζει την δήθεν ανάγκη για μια άλλη «οικονομική πολιτική», αλλά την ανάγκη αφενός της «άσκησης» της πολιτικής με άλλον τρόπο, αφετέρου όμως και κυρίως την ανάγκη της «επέκτασης» της πολιτικής πρακτικής, της διεύρυνσής της (και) σε άλλο πεδίο, στο πεδίο της οικονομίας. Με τον τρόπο αυτόν, μιας πολιτικής της εργασίας, είναι που για τον Μπαλιμπάρ ο μαρξισμός μπορεί να τείνει σε μια νέα πρακτική της πολιτικής, θέτοντας τέλος στο σημαντικότερο αποτέλεσμα «παραγνώρισης» που η αστική ιδεολογική λειτουργία του οικονομικού επιπέδου επιβάλλει: στην έξωση του πολιτικού από την οικονομία, τη μη αναγόρευση των οικονομικών επιλογών σε πολιτικά διακυβεύματα, την περιβολή των αστικών οικονομικών προτεραιοτήτων με τον μανδύα του αντικειμενικού και του καθολικού.

6. «Φαντάσματα του Μπαλιμπάρ»

Όμως, η έκδοση του βιβλίου αυτού, παρά τις θεωρητικές του αρετές, αρετές που εμπλουτίζονται από την εξαιρετική μετάφραση του Τάσου Μπέτζελου και το σημαντικό επίμετρο του Παναγιώτη Σωτήρη (Σωτήρης 2014), δεν είναι κυρίως ένα φιλοσοφικό ή θεωρητικό (με τη συμβατική τουλάχιστον έννοια) συμβάν· είναι πρωτίστως ένα πολιτικό συμβάν. Και αυτό γιατί την επικαιρότητά του υπογραμμίζει σήμερα στην Ελλάδα η ίδια η συγκυρία. Η περίοδος μιας βαθιάς πολιτικής κρίσης, που μέσα σε πέντε μόλις χρόνια γκρέμισε το πολιτικό σκηνικό και τους αποκρυσταλλωμένους όρους της αστικής ηγεμονίας, φέρνοντας ξανά μετά από πολλά χρόνια στην ημερήσια διάταξη το ερώτημα της αριστερής στρατηγικής ή, για να το πούμε ακριβέστερα, τη δυνατότητα ψηλάφησης των όρων μιας σύγχρονης επαναστατικής στρατηγικής. Σε αυτή τη συγκυρία, τις τεράστιες δυνατότητες της οποίας σημάδεψε η ανάδειξη για πρώτη φορά ενός κόμματος της Αριστεράς στο τιμόνι του αστικού κράτους, συνεισφορές όπως του Μπαλιμπάρ έχουν καταστατική σημασία.

Ακριβώς διότι ορίζουν τις προϋποθέσεις ώστε μια τέτοια τακτική, η τακτική της ανάληψης της κυβερνητικής εξουσίας από την Αριστερά, να εγγραφεί εντός του πλαισίου μιας στρατηγικής με επαναστατικό ορίζοντα. Γιατί ο Μπαλιμπάρ μάς θυμίζει ότι η κατάληψη της κυβερνητικής εξουσίας δεν συνιστά και κατάκτηση του κρατικού μηχανισμού, ότι ο μηχανισμός του κράτους δεν λειτουργεί για λογαριασμό συμφερόντων άλλων από αυτά που συμπυκνώνονται στον ίδιο, ότι η πολιτική για την Αριστερά δεν μπορεί να αποτελεί μια πρακτική συμμετρική προς την αστική, δεν μπορεί να ορίζεται αποκλειστικά εντός των πεδίων και των τρόπων που έχει διαμορφώσει και καθημερινά ασκεί η αστική πολιτική· δεν μπορεί, με άλλα λόγια, να αποτελεί το «κατοπτρικό» της είδωλο, ακόμα κι αν επιδιώκει ειλικρινά να εκπροσωπήσει τα συμφέροντα των μαζών. Ο Μπαλιμπάρ μάς θυμίζει ότι είναι σε κάθε περίπτωση αναγκαία μια άλλη τροπικότητα της πολιτικής, που συμπυκνώνει τις επιδιώξεις της πραγματικής αποδυνάμωσης του αστικού κρατικού μηχανισμού.

Και από την άλλη μεριά, ο Μπαλιμπάρ μάς θυμίζει ότι η επανάσταση δεν είναι στιγμή, είναι μια αντικειμενική, υλική, διαδικασία, της οποίας το διακύβευμα είναι εξόχως ασταθές, και ούτε η πορεία, ούτε η τελική έκβασή της είναι προδιαγεγραμμένες. Και πάνω απ’ όλα, μας θυμίζει ότι ο κομμουνισμός δεν είναι ένα ιδεώδες, αλλά μια τάση εγγεγραμμένη στις αντιθέσεις του καπιταλιστικού κοινωνικού συστήματος και της συγκυρίας και ότι άρα η προλεταριακή ταξική τοποθέτηση από τη μεριά ενός πολιτικού υποκειμένου που θέλει να εγγράφεται στο πλαίσιο μιας κομμουνιστικής στρατηγικής δεν μπορεί να εξαντλείται στην ιδεολογική εκφορά ενός προγράμματος, ή στην περιγραφή της κοινωνίας όπως θέλουμε να είναι, αλλά είναι αναγκαίο να εγγράφεται στην τροποποίηση τις καθημερινής ζωής των μαζών, στη διεύρυνση των όρων άρθρωσης της πολιτικής, στη μέγιστη συμμετοχή σε αυτήν, στην ανάδειξη όλων των πεδίων της κοινωνικής ζωής σε πολιτικά και ταξικά διακυβεύματα.

Για τον Μπαλιμπάρ λοιπόν, σημασία δεν έχουν απλώς τα προγράμματα στον βαθμό που δεν γίνονται πολιτική δύναμη, σημασία έχουν οι πρακτικές, τα πεδία, οι τομές. Πρόκειται για μια υλιστική, εμμενή σύλληψη της πολιτικής, για μια σύλληψή της εντός του πεδίου του πραγματικού. Και γι’ αυτό, ειδικά σήμερα, αξίζει δύο φορές να τον διαβάσουμε.

Βιβλιογραφία

«Φάκελος: Μάης ’68» (2008), Εκτός Γραμμής, τχ. 19, Μάιος 2008, σσ. 22-44, Αθήνα: Εκτός Γραμμής.

Althusser, Louis (1976), “Elements of self-criticism”, στου ιδίου, Essays in Self-Criticism,

μτφρ. Grahame Lock, Λονδίνο: New Left Books, σσ. 101-162 [έλλ. έκδ.: υπό έκδοσή από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής].

— [1977], “On the Twenty-Second Congress of the Communist Party”, προσβάσιμο στο www.marxists.org/reference/archive/althusser/1977/22nd-congress.htm.

(1978), “The crisis of Marxism”, μτφρ. Grahame Lock, στο Marxism Today, Ιούλιος, σσ. 215-220.

(1987), «Σημείωση σχετικά με τους Ιδεολογικούς Μηχανισμούς του Κράτους», μτφρ. Μάριος Ιωαννίδης, Θέσεις τ. 21, σσ. 37-49.

— (1990a) [1969], “Lenin and philosophy”, μτφρ. Ben Brewster, στου ιδίου, Philosophy and the Spontaneous Philosophy of the Scientists, μτφρ. Ben Brewster, James H. Kavanagh, Thomas E. Lewis, Grahame Lock, Warren Montag, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso, σσ. 167-202.

— (1990b) [1975], “Is it simple to be a Marxist in philosophy?”, μτφρ. Grahame Lock, στου ίδιου, Philosophy and the Spontaneous Philosophy of the Scientists, μτφρ. Ben Brewster, James H. Kavanagh, Thomas E. Lewis, Grahame Lock, Warren Montag, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso, σσ. 203-240.

— (1990c) [1976], “The transformation of philosophy”, μτφρ. Thomas E. Lewis, στου ιδίου, Philosophy and the Spontaneous Philosophy of the Scientists, μτφρ. Ben Brewster, James H. Kavanagh, Thomas E. Lewis, Grahame Lock, Warren Montag, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso, σσ. 241-266.

— (2001) [1968], “Philosophy as a revolutionary weapon”, στου ιδίου, Lenin and Philosophy and other essays, μτφρ. Ben Brewster, Νέα Υόρκη: Monthly Review Press, σσ. 1-9.

— (2005), For Marx, μτφρ. Ben Brewster, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso. Πρώτη έκδοση: Louis Althusser (1965), Pour Marx, Παρίσι: Maspero [έλλ. έκδ.: υπό έκδοση από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής].

— (2006), “Marx in his limits”, στου ιδίου, Philosophy of the Encounter. Later Writings, 1978-1987, μτφρ. G. M. Goshgarian, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso, σσ. 7-162 [έλλ. έκδ.: υπό έκδοση από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής].

— (2008) [1972], “Reply to John Lewis”, του ιδίου, On Ideology, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso,

σσ. 61-139 [έλλ. έκδ.: υπό έκδοση από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής].

— (2009), “The object of Capital”, σε Althusser, Louis και Balibar, Etienne (2009), Reading Capital, μτφρ. Ben Brewster, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso, σσ. 77-220.

— (2014a), On the Reproduction of Capitalism, μτφρ. G. M. Goshgarian, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso [έλλ. έκδ.: υπό έκδοση από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής].

— (2014b), “Ideology and Ideological State Apparatuses”, μτφρ. Ben Brewster, στου ιδίου, On the Reproduction of Capitalism, μτφρ. G. M. Goshgarian, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso, 222-272.

— (υπό έκδοση a), Για την κρίση του μαρξισμού, μτφρ. Τάσος Μπέτζελος, Αθήνα: Εκτός Γραμμής.

— (υπό έκδοση b), «Ο μαρξισμός ως πεπερασμένη θεωρία», στου ίδιου, Για την κρίση του μαρξισμού, μτφρ. Τάσος Μπέτζελος, Αθήνα: Εκτός Γραμμής.

Althusser, Louis και Balibar, Etienne (2009), Reading Capital, μτφρ. Ben Brewster, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: Verso.

Althusser, Louis, Balibar, Étienne, Macherey, Pierre, Rancière, Jacques, Establet, Roger (1965), Lire le Capital, Παρίσι: Maspero [έλλ. έκδ.: Να διαβάσουμε το Κεφάλαιο, μτφρ. Δημήτρης Δημούλης, Χρήστος Βαλλιάνος, Βίκυ Παπαοικονόμου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2003. Αναμένεται νέα έκδοση από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής].

Αλτουσέρ, Λουί (1978), Τι πρέπει να αλλάξει στο Κομμουνιστικό Κόμμα, μτφρ. Α. Ιωάννου, Αθήνα: Αγώνας.

— (1980) [1978], «Το πρόβλημα του κράτους στη μαρξιστική θεωρία», μτφρ. Δημήτρης Ψαρράς, στο Αλτουσέρ, Λουί, Εντελμάν, Μπερνάρ, Μπαλιμπάρ, Ετιέν, Πουλαντζάς, Νίκος (1980), Συζήτηση για το κράτος, μτφρ. Δημήτρης Ψαρράς-Αντρέας Χρυσικόπουλος, Αθήνα: Αγώνας.

(1992), Το μέλλον διαρκεί πολύ. Τα γεγονότα, μτφρ. Άγγελος Ελεφάντης-Ρούλα Κυλιντηρέα, Αθήνα: Ο Πολίτης.

(2003) «Το αντικείμενο του Κεφαλαίου», σε Althusser, Louis, Balibar, Étienne, Macherey, Pierre, Rancière, Jacques, Establet, Roger (2003), Να διαβάσουμε το Κεφάλαιο, μτφρ.

Δημήτρης Δημούλης, Χρήστος Βαλλιάνος, Βίκυ Παπαοικονόμου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 277-454.

Αλτουσέρ, Λουί, Εντελμάν, Μπερνάρ, Μπαλιμπάρ, Ετιέν, Πουλαντζάς, Νίκος (1980), Συζήτηση για το κράτος, μτφρ. Δημήτρης Ψαρράς-Αντρέας Χρυσικόπουλος, Αθήνα: Αγώνας.

Balibar, Étienne (1974), Cinq études du matérialisme historique, Maspero, Παρίσι: Maspero.

— (1997), La crainte des masses. Politique et philosophie avant et après Marx, Galilée, Παρίσι.

— (2005), Πολιτική και Αλήθεια, μτφρ. Μιχάλης Μπαρτσίδης-Τάσος Μπέτζελος, Αθήνα: νήσος.

— (2010), Ο φόβος των μαζών. Σπινόζα, Μαρξ, Φουκώ, μτφρ. Τάσος Μπέτζελος, Αθήνα: Πλέθρον.

— (2014), Κράτος, μάζες, πολιτική, μτφρ. Τάσος Μπέτζελος, Αθήνα: Εκτός Γραμμής.

Balibar, Étienne, Bois, Guy, Labica, Georges και Lefebvre, Jean-Pierre (1979), Ouvrons la fenêtre camarades!, Παρίσι: Maspero.

Balibar, Étienne, Ferry, Luc, Lacoue-Labarthe, Philippe, Lyotard, Jean-François και Nancy, Jean-Luc (1981), Rejouer le politique, Παρίσι: Galilée.

Belkhir, Jean (επιμ.) (1983), L’intellectuel : L’intelligentsia et les manuels, Παρίσι: Anthropos.

Betzelos, Tassos, Kalampokas, Giorgos και Sotiris, Panagiotis (2013), “State, political power and revolution: Althusser, Poulantzas, Balibar and the ‘Debate on the State’”, παρουσιάστηκε στο 10ο Historical Materialism Conference, Λονδίνο, Νοέμβριος 2013, προσβάσιμο στο http://goo.gl/LvbZSd.

Camiller, Patrick και Rothschid, Jon (επιμ.) (1979), Power and Opposition in Post Revolutionary Societies, μτφρ. Graham Locke, Λονδίνο: Ink Links.

Guattari, Félix (2003) [1974], Psychanalyse et transversalité. Essais d’analyse institutionnelle (recueil d’articles), πρόλογος Gilles Deleuze, Παρίσι: La Découverte.

Jessop, Bob (2011), Κρατική εξουσία: Μια στρατηγική-σχεσιακή θεώρηση, μτφρ. Χρήστος Μπουκάλας, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

Καλαμπόκας, Γιώργος (2015), «Διαδρομές της πολιτικής και του κράτους, από το Μανιφέστο στη Διεθνή και την Κομμούνα: Το διακύβευμα μιας διόρθωσης», Ουτοπία, τχ. 110, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2015, σσ. 93-112.

Κοριά, Μπένζαμεν (χ.χ.), Τα εργοστασιακά πανεπιστήμια στην Κίνα στην Πολιτιστική Επανάσταση, μτφρ. Ειρήνη Μιγάδη, Αθήνα: Α/συνέχεια.

Λένης, Δημήτρης (2013), «Η καταιγίδα του Γενάρη. Για την Κομμούνα της Σαγκάης», Εκτός Γραμμής, τχ. 32, Μάρτιος 2013, σσ. 49-52, Αθήνα: Εκτός Γραμμής.

Macherey, Pierre (2013), Φουκώ & Μαρξ. Το παραγωγικό υποκείμενο, μτφρ. Τάσος Μπέτζελος, Αθήνα: εκδόσεις Εκτός Γραμμής.

Μαρξ, Καρλ και Ένγκελς, Φρίντριχ (2004), Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος, μτφρ. Γιώργος Κοττής, Αθήνα: Θεμέλιο.

Μπαλιμπάρ, Ετιέν (1978) [1976], Για τη δικτατορία του προλεταριάτου, μτφρ. Νίκος Μανωλόπουλος, Αθήνα: Οδυσσέας.

Μπετελέμ, Σαρλ (1975), Πολιτιστική Επανάσταση και Βιομηχανική οργάνωση στην Κίνα, μτφρ. Στέλιος Δημητρίου, Αθήνα: Γη.

Πουλαντζάς, Νίκος (2001), Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός, μτφρ. Γιάννης Κρητικός, Αθήνα: Θεμέλιο.

Σωτήρης, Παναγιώτης (2014), «Αναζητώντας την πολιτική των μαζών», στο Étienne Balibar, Κράτος, μάζες, πολιτική, Αθήνα: Εκτός Γραμμής, σσ. 225-253.

1 Μια πρώτη, σύντομη εκδοχή του παρόντος κειμένου αποτέλεσε η ομιλία του γράφοντος στην κεντρική παρουσίαση του βιβλίου την Πέμπτη 5 Μαρτίου 2015, στο «Νέο Ελληνικό Θέατρο» του Γιώργου Αρμένη, στην οποία επίσης συμμετείχαν ο Χριστόφορος Βερναρδάκης, ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος και ο Αλέξανδρος Χρύσης. Ο τίτλος του κειμένου αποτελεί δάνειο από τον κύκλο τριών σεμιναρίων σχετικά με το βιβλίο, που διοργάνωσε η Πολιτική-Πολιτιστική Λέσχη Εκτός Γραμμής στις 7, 14 και 21 Δεκεμβρίου

2014, με εισηγητές τον γράφοντα, τον Τάσο Μπέτζελο και τον Παναγιώτη Σωτήρη.

2 Ο Γιώργος Καλαμπόκας είναι Χημικός Μηχανικός ΕΜΠ, κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο και Υποψήφιος Διδάκτορας Πολιτικής Οικονομίας ΕΜΠ. Συμμετέχει στην εκδοτική ομάδα των εκδόσεων Εκτός Γραμμής.

3 Χρονιά στην οποία εκδίδονται στη Γαλλία για πρώτη φορά το Pour Marx (Althusser 1965 και 2005) και το Lire le Capital (Althusser κ.ά. 1965 [Althusser κ.ά. 2003]· Althusser και Balibar 2009). Και τα δύο υπό έκδοση από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής.

4 Πρόκειται για τη θεωρητική διαδρομή του Αλτουσέρ από τον ορισμό της φιλοσοφίας ως «θεωρίας της θεωρητικής πρακτικής», που δίνει το 1965 στο «Για την υλιστική διαλεκτική» (δοκίμιο που περιλαμβάνεται στο Για τον Μαρξ, βλ. Althusser 2005: 125-184), στον «ενδιάμεσο» ορισμό της (ως «πολιτικής στη θεωρία» και κυρίως ως «αναπαράστασης της ταξικής πάλης στη θεωρία») που δίνει στο «Η φιλοσοφία ως όπλο της επανάστασης» το 1968 (Althusser 2001: 6-7), και ως το «Ο Λένιν και η φιλοσοφία», το 1969 (όπου εγγράφει τον Λένιν σε μια «νέα πρακτική της φιλοσοφίας», βλ. Althusser 1990a) φτάνοντας, το 1972, στην «Απάντηση στον Τζων Λιούις», να υποστηρίξει τη θέση ότι «η φιλοσοφία είναι, σε τελική ανάλυση, ταξική πάλη στο πεδίο της θεωρίας» (Althusser 2008: 67). Η διαδρομή αυτή από νωρίς σκιαγραφεί τη μετατόπιση του Αλτουσέρ από την αναφορά σε ένα σχήμα «μαρξιστικής φιλοσοφίας» (στον «διαλεκτικό υλισμό») προς τη θέση ότι ο μαρξισμός συνιστά μια υλιστική πρακτική της φιλοσοφίας. Το νήμα αυτό επεκτείνεται τη διετία 1976-78. Βλ. ενδεικτικά τον «Μετασχηματισμό της φιλοσοφίας» (Althusser 1990c).

5 Πρόκειται άλλωστε για την κεντρική προβληματική με την οποία καταπιάνεται ο Μπαλιμπάρ στο τέταρτο δοκίμιο της συλλογής Κράτος, μάζες, πολιτική, με τίτλο «Σχετικά με τη μαρξιστική έννοια του “καταμερισμού της χειρωνακτικής και της διανοητικής εργασίας” και την πάλη των τάξεων», δημοσιευμένο στο Belkhir (1983), ελλ. μτφρ. Χρήστου Θεοχαρά, Θέσεις τ. 17, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1986: 99-111. Βλ. επίσης και τη μελέτη του Σαρλ Μπετελέμ, Πολιτιστική Επανάσταση και βιομηχανική οργάνωση στην Κίνα (Μπετελέμ 1975), καθώς και το σημαντικό κείμενο του Μπενζαμέν Κοριά, Τα εργοστασιακά πανεπιστήμια στην Κίνα στην Πολιτιστική Επανάσταση (Κοριά χ.χ.).

6 Βλ. την αυτοβιογραφική αναφορά του ίδιου του Αλτουσέρ (Αλτουσέρ 1992: 278).

7 Η αναφορά είναι στην περίφημη ομιλία του Αλτουσέρ στο «Συνέδριο της Βενετίας», που

διοργάνωσε η εφημερίδα Il Manifesto με θέμα «Εξουσία και αντιπολίτευση στις μετεπαναστατικές κοινωνίες» το 1977 (βλ. Camiller και Rothschid 1979), υπό τον τίτλο «Επιτέλους! Ξέσπασε η κρίση του μαρξισμού» (Althusser 1978), ομιλία που συμπυκνώνει το στίγμα μιας ολόκληρης περιόδου πριν και μετά από αυτή για την παρέμβαση του «κύκλου» Αλτουσέρ. Το κείμενο της ομιλίας του θα αποτελέσει και το εισαγωγικό κεφάλαιο του χειρογράφου «Ο Μαρξ στα όριά του», που γράφει ο Αλτουσέρ το καλοκαίρι του 1978 ως απόπειρα να στοχαστεί την κρίση του μαρξισμού με αφετηρία τις θεωρητικές ανακολουθίες και ανεπάρκειες του ίδιου του Μαρξ (Althusser 2006). Λίγο νωρίτερα, τον Απρίλιο του 1978, έπειτα από την άρνηση της κομματικής εφημερίδας του ΓΚΚ, της Humanité, να δημοσιοποιήσει ένα εκτενές κείμενο κριτικής του στην στρατηγική του κόμματος, ο Αλτουσέρ δημοσιεύει το κείμενο σε τέσσερις συνέχειες στην εφημερίδα Le Monde, ενώ αμέσως μετά το κείμενο εκδίδεται σε μικρό βιβλίο υπό τον τίτλο Τι πρέπει να αλλάξει στο Κομμουνιστικό Κόμμα (Αλτουσέρ 1978). Οι σημαντικότερες παρεμβάσεις του Αλτουσέρ γύρω από τη θεματική της κρίσης του μαρξισμού συγκεντρώνονται στον υπό δημοσίευση από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής τόμο Για την κρίση του μαρξισμού.

8 Χρονιά της διάσημης «αυτοκριτικής» του Αλτουσέρ: βλ. Althusser 1976.

9 Πρόκειται για το κείμενο που «ανοίγει» την εν λόγω συλλογή του Μπαλιμπάρ, το οποίο δημοσιεύτηκε πρώτη φορά στην επιθεώρηση La Pens é e το 1972, και περιλήφθηκε αργότερα από τον Μπαλιμπάρ στο βιβλίο του Πέντε μελέτες για τον ιστορικό υλισμό (Balibar 1974).

10 Η συνεισφορά του Μπαλιμπάρ σε αυτόν τον διάλογο, η οποία αποτέλεσε την ανακοίνωσή του με θέμα «Το σύγχρονο κράτος στη Γαλλία» στο συνέδριο του Κέντρου Μαρξιστικών Μελετών και Ερευνών (CERM), που έλαβε χώρα στο Παρίσι στις 6-9 Ιανουαρίου 1979 και δημοσιεύτηκε την ίδια χρονιά στο 27ο τεύχος της επιθεώρησης dialectiques υπό τον τίτλο «Κράτος, κόμμα, μετάβαση», είναι το δεύτερο στη σειρά κείμενο της συλλογής Κράτος, μάζες, πολιτική.

11 Πρόκειται για το εγχείρημα που σκιαγραφούν τα δύο κεντρικότερα ίσως κείμενα της συλλογής. Το τρίτο κατά σειρά κείμενο, με τίτλο «Μαρξ ο τζόκερ, ή ο μη αποκλειόμενος τρίτος», δημοσιευμένο στο Nancy κ.ά. 1981, και το πέμπτο, υπό τον τίτλο «Το ασύλληπτο προλεταριάτο. Η έννοια της ταξικής πολιτικής στον Μαρξ», το οποίο προέρχεται από την παρέμβαση του Μπαλιμπάρ σε ένα συνέδριο για τον Μαρξ («Colloque Marx»), το οποίο διοργανώθηκε στις 6-9 Δεκεμβρίου 1983 στην École des Hautes Études en Sciences Sociales στο Παρίσι. Η πρώτη δημοσίευση του κειμένου (σε πλήρη μορφή) έγινε το 1984 στην επιθεώρηση Les Temps Modernes (τχ. 451), και συμπεριλήφθηκε έπειτα από τον Μπαλιμπάρ

στη διάσημη και εξαιρετικά σημαντική συλλογή δοκιμίων του με τίτλο Ο φόβος των μαζών. Πολιτική και φιλοσοφία πριν και μετά τον Μαρξ (Balibar 1997). Στα ελληνικά, κείμενα από το τόμο αυτόν κυκλοφορούν επίσης στα Balibar 2005 και 2010.

12 Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί ο Μπαλιμπάρ συνιστά άλλο ένα στοιχείο της στρατηγικής του. Πέραν του γεγονότος ότι η θεωρητική προβληματική του εγγράφεται στο πλαίσιο της μαρξιστικής θεωρίας και άρα χρησιμοποιεί τις κεντρικές της έννοιες και τα θεωρητικά της «εργαλεία», προσπαθώντας πάντως πάντοτε να αποκαταστήσει γι' αυτές το στάτους θεωρητικών εννοιών και όχι απλώς μιας κομματικής ιδιολέκτου κενής περιεχομένου, ο Μπαλιμπάρ, ακολουθώντας την τακτική του Αλτουσέρ, επιχειρεί να «μιλήσει» στους μαρξιστές και τους αριστερούς, στο κόμμα, με τη δύναμη και τη νομιμοποίηση των θεωρητικών κατηγοριών, αλλά και των ίδιων των κειμένων, του Μαρξ, του Ένγκελς, του Λένιν, των κλασικών του μαρξισμού· επιχειρεί να επιστρέψει στις έννοιες, τις λέξεις, στα σημαίνοντα, δηλαδή σε ένα από τα σημαντικότερα πεδία πάλης, διακυβεύματα όσο και κριτές, της ιδεολογικής ηγεμονίας, και να ανανεώσει τα σημαινόμενά τους, να τις ανασημασιοδοτήσει. Με αυτή την έννοια, η στρατηγική του Μπαλιμπάρ είναι μια στρατηγική ηγεμονική, επιχειρεί να «κερδίσει» (πίσω) τις λέξεις.

13 «Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η φιλοσοφία είναι ένας αγώνας (Μάχη, είπε ο Καντ), και κυρίως ένας πολιτικός αγώνας: ένας ταξικός αγώνας» (Althusser 2001: 5), διατύπωση που επαναλαμβάνει στην «Υποστήριξη της Αμιένης» [κείμενο που είναι δημοσιευμένο και με τον τίτλο «Είναι απλό να είσαι μαρξιστής στη φιλοσοφία;» (Althusser 1990b)], επτά χρόνια αργότερα: «Αυτή η παράκαμψη είναι η μορφή της σύγκρουσης που καθορίζει ποια πλευρά παίρνει στη μάχη και στο πεδίο της μάχης (Kampfplatz) μια φιλοσοφία, στο πεδίο της μάχης που είναι η φιλοσοφία» (Althusser 1990b: 205).

14 Για μια αναλυτική παρουσίαση αυτών των νημάτων βλ. Καλαμπόκας 2015.

15 Πρόκειται για το ανέκδοτο, όσο ο Αλτουσέρ ήταν εν ζωή, χειρόγραφο στο οποίο οι επιμελητές των μεταθανάτιων εκδόσεών του έδωσαν τον τίτλο Για την αναπαραγωγή (Althusser 2014a). Σε αυτό ο Αλτουσέρ εξετάζει τα ερωτήματα του τρόπου παραγωγής, του κράτους, του δικαίου και της ιδεολογίας στον καπιταλισμό με κεντρικό επίδικο αντικείμενο την αναπαραγωγή των σχέσεων παραγωγής και την επαναστατική πολιτική. Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, ο Αλτουσέρ επεξεργάζεται για πρώτη φορά μια συστηματική θεωρία της ιδεολογίας και προτείνει την έννοια των ΙΜΚ. Το χειρόγραφο, καίτοι ολοκληρωμένο σχεδόν ως προς κάθε του λεπτομέρεια, έμεινε αδημοσίευτο στη βιβλιοθήκη του Αλτουσέρ, περιμένοντας και αυτό, όπως πολλά άλλα χειρόγραφά του που πλέον έρχονται σιγά σιγά στη

δημοσιότητα, την κατάλληλη «στιγμή» για να βγει στο φως· στιγμή που ο ίδιος ο Αλτουσέρ ποτέ δεν θεώρησε ότι είχε έρθει. Εκδόθηκε πρώτη φορά το 1995 από τις εκδόσεις PUF σε επιμέλεια του Ζακ Μπιντέ. Μόνη εξαίρεση το διάσημο άρθρο με τίτλο «Ιδεολογία και Ιδεολογικοί Μηχανισμοί του Κράτους», που ο Αλτουσέρ δημοσίευσε στην επιθεώρηση La P e nsée, το 1970 και το οποίο, παρά την καταστατική μερικότητά του ως απόσπασμα μιας ολόκληρης μελέτης, αποτέλεσε αναντικατάστατη συμβολή στη θεωρία της ιδεολογίας αλλά και στην αριστερή στρατηγική έκτοτε: Althusser 2014b.

16 Φυσικά, όπως αποδεικνύουν τα κεφάλαια 7 και 8 του Για την Αναπαραγωγή, αυτό που για χρόνια ενδεχομένως θεωρήθηκε μια ανιεράρχητη και κάπως «κρυπτική» παράθεση ΙΜΚ στο εν λόγω δοκίμιο από τον Αλτουσέρ, δεν ήταν τίποτα άλλο από μια αναφορά που στηρίζεται σε μια συστηματική μελέτη πολύ περισσότερο απ’ ό, τι απλώς στην εν λόγω δημοσιευμένη εργασία. Βλ. Althusser 2014b: 94-139. Βλ. επίσης Αλτουσέρ, Λουί (1987), «Σημείωση σχετικά με τους Ιδεολογικούς Μηχανισμούς του Κράτους», μτφρ. Μάριος Ιωαννίδης, Θέσεις τ. 21, σσ. 37-49.

17 Όμως, παρόλη την προσπάθεια να μείνει κάθε πολιτική εκτός παραγωγής, στην άσκησή της, η ιδιαίτερη τροπικότητα της αστικής πολιτικής καθόλου δεν περιορίζεται στους «πολιτικούς». Πριν απ’ όλους, την εξασκούν εμπράκτως τα υψηλόβαθμα στελέχη των καπιταλιστικών επιχειρήσεων όταν επικαλούνται την «αντικειμενικότητα» των οικονομικών μεγεθών και την ισοτιμία όλων των εργαζομένων – ανεξαρτήτως θέσης και μισθού – απέναντι, π.χ. σήμερα, στις επιπτώσεις της κρίσης σε μια επιχείρηση.

18 Πρόκειται για μια πρώιμη αλλά κατεξοχήν «σχεσιακή θεώρηση» του κράτους, που θυμίζει ιδιαίτερα την έννοια του «στρατηγικού πεδίου» του Πουλαντζά: Πουλαντζάς 2001: 209-220. Για μια γενεαλογία της σχεσιακής προσέγγισης και ταυτόχρονα μια σημαντική συμβολή σε αυτήν βλ. Jessop 2011.

19 Ενδιαφέρον έχει και ο τρόπος που θέτει ο Αλτουσέρ το θέμα, τη θέση του οποίου υπερασπίζεται και επεκτείνει εδώ ο Μπαλιμπάρ: «Πάει καιρός που έγραψα σε Ιταλούς φίλους ότι από θέση αρχής το κόμμα ποτέ, ουδέποτε, δεν πρέπει να αυτοθεωρείται ως “ένα κόμμα διακυβέρνησης”, ενώ μπορεί σ’ ορισμένες περιπτώσεις να συμμετέχει στην κυβέρνηση» (Αλτουσέρ 1980: 16).

20 Για τις θέσεις του Αλτουσέρ σε αυτόν τον διάλογο βλ. Αλτουσέρ 1980. Ολόκληρο το κείμενο της συνέντευξης του Αλτουσέρ στη Ροσσάνα Ροσσάντα με τίτλο «Ο μαρξισμός ως πεπερασμένη θεωρία», απόσπασμα του οποίου αποτελεί το Αλτουσέρ 1980, είναι υπό έκδοση

από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής.

21 Ακολουθώντας τη δεύτερη θέση του Αλτουσέρ για την ιδεολογία, ότι δηλαδή «η ιδεολογία έχει υλική υπόσταση» (Althusser 2014b: 258-261), σε αυτή την υλικότητα περιλαμβάνουμε και την ιδεολογία και τους μηχανισμούς της. Μια υλικότητα διαφορετικής τροπικότητας από την απτή υλικότητα, εξίσου όμως δραστική με αυτή.

22 Βλ. Guattari 2003. Την υπόδειξη αυτής της πολύ παραστατικής και εύστοχης μεταφοράς του Φελίξ Γκουατταρί και τη χρήση της στο συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο που αναπτύσσεται εδώ την οφείλουμε στον Τάσο Μπέτζελο. Για μια αναλυτική σκιαγράφηση, βλ. και Betzelos, Kalampokas και Sotiris 2013.

23 Πρόκειται για το σύνηθες λαϊβνίτειο σχήμα της εκφραστικής αιτιότητας που μεταχειρίζεται και ο Χέγκελ, κατά το οποίο τα μέρη ενός όλου είναι «εκφράσεις» του όλου, όντας ως εκ τούτου καθένα από αυτά το ίδιο το όλο. Στον αντίποδα αυτού του τύπου αιτιότητας, ο Αλτουσέρ και ο κύκλος του, στηριγμένοι στη σπινοζική εμμένεια, υιοθετούν τον τύπο της «δομικής αιτιότητας» ή της «απούσας αιτίας», κατά τον οποίον η δομή είναι εμμενής στα αποτελέσματά της. Βλ. «Το αντικείμενο του Κεφαλαίου» (Althusser 2003 και 2009).

24 Στο ίδιο μοτίβο εκτιμούμε ότι κινείται και ο Μασερέ όταν επιχειρεί να διαβάσει τον Μαρξ μέσω θεωρητικών εννοιών του Φουκώ (Macherey 2013).